

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52
Ekim 2017 October 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1894>

SİYASET PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN TÜRK DEVLETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI THE COMPARISON OF TURKIC STATES IN TERMS OF POLITICAL PSYCHOLOGY

Gökhan ARSLANTÜRK*

Öz

Bu çalışma, siyaset psikolojisi perspektifinden her biri özgün siyasi süreçler deneyimleyen Türki Cumhuriyetler ve Türkiye Cumhuriyetinin karşılaştırılmasını amaçlamaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Türkiye ile ortak kültürel mirası, etnik ve sosyal bağları olan Türk Devletleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıkların ilanını ulus devletin, milli kimliğin ve siyasal kurumsallaşmanın inşa süreci izlemiştir. Bu çalışmada Dünya değerler anketinden yararlanılarak, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye, siyasal katılım, milli kimlik ve aidiyet algıları ile siyasal sisteme ilişkin tutumlar gibi siyaset psikolojisi değişkenleri açısından karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları tüm değişkenler açısından ülkeler arasında anlamlı farklılıklara işaret etmektedir. Bulgular, ilgili yazın ışığında tartışılmış ve gelecekteki araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Psikolojisi, Türk Devletleri, Siyasal Katılım, Milli Kimlik, Aidiyet Algısı, Siyasi Tutumlar.

Abstract

The purpose of this study is to compare the Republic of Turkey and the Turkic Republics have experienced unique political processes, from the perspective of political psychology. With the disintegration of the Soviet Union, the Turkic States with their common cultural heritage, ethnic and social ties with Turkey declared their independence. The proclamation of independence was followed by the process of building the nation state, the national identity and political institutionalization. In this study, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkey were compared in terms of political psychology variables such as political participation, perceptions of national identity and belonging and attitudes towards the political system, using the World Values Survey. The results of the analysis indicate significant differences between countries in terms of all variables. Findings were discussed in the light of the related literature and suggestions for future research were presented.

Keywords: Political Psychology, Turkic States, Political Participation, National Identity, Sense Of Belonging, Political Attitudes.

1. GİRİŞ

Siyaset psikolojisi, çeşitli kuramları, yaklaşımları, nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kapsayan, uzun bir geçmişe ve geniş çalışma alanına sahip bir disiplindir (Sullivan, Rahn ve Rudolph, 2002: 23). Psikoloji ve siyaset bilimi disiplinlerinin kesişiminden doğan bu bilim dalı, siyasal davranış ve tutumları hem kitlesel ölçekte hem de bireysel analiz düzeyinde ele almaktadır (Houghton, 2015). Siyaset psikolojisi, en genel anlamda psikoloji biliminin kişilik, psikopatoloji, sosyal psikoloji, gelişim psikolojisi, bilişsel psikoloji ve gruplar arası ilişkiler üzerine teori ve araştırmalarla elde edilmiş bilgilerinin siyasi çalışmalar alanına uygulanmasıdır (Sears, Huddy ve Jervis, 2003). Milburn (1998: 16) ise siyaset psikolojisinin, sosyal psikolojinin bulgu ve görüşlerinin siyasete uygulanması amacını taşıdığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda siyasi çözümler ve siyasi tutum ve davranışın psikolojik süreçler açısından daha iyi anlaşılması, temel odak noktasıdır.

Hem siyasi hem de psikolojik süreçler kültürel bağlarla iç içedir ve bireylerin kişilikleri, sosyal grup süreçleri, sosyal yapılar ve ulusal karakterler, kültürle etkileşim halindedir. Çoğu psikolojik süreç gibi siyasi psikolojik süreçler de özellikle ulus devlet ortamında kültür bağlamında ele alınmalıdır (Renshon ve Duckitt, 2000). Bu doğrultuda, bu çalışmada benzer kültürel geçmişe sahip ancak farklı siyasal süreçlerden geçmiş Orta Asya Türk Devletlerinin (ya da Türki Cumhuriyetlerin) bazı siyaset psikolojisi değişkenleri açısından karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, siyaset psikolojisi disiplininin konuları arasında yer alan siyasal katılım, siyasal sisteme ilişkin tutumlar, milli kimlik ve aidiyetle ilgili algılar üzerinden söz konusu ülkelerin siyasal yaşamları arasındaki farklar incelenmiştir.

Orta Asya Türk Devletleri genel tanımı itibarıyla Asya anakarasının iç kesimlerindeki geniş coğrafyada yer alan ve Batı Türkistan olarak da ifade edilen bölgede Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla

*Psikolog Dr., Polis Akademisi Başkanlığı, Kayseri Polis Meslek Eğitim Merkezi, gokhan_arslanturk@hotmail.com

bağımsızlığını kazanan Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan olmak üzere beş ülkeyi ifade etmektedir (Doğanay, 1995). Bununla birlikte birçok çalışmada Türk Devletleri arasında Azerbaycan'a yer verilirken Tacikistan pers etnik bağı nedeniyle Türk Devletleri arasında sayılmamaktadır (Örn. Erol ve Şahin, 2013; İbrahimov, 2002: 63-64; Kavak ve Baskan, 2001). Türkiye Cumhuriyeti, soğuk savaş döneminde aktif bir dış politika geliştiremediği Orta Asya Türk Devletlerine 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte yeniden yüzünü dönmüştür. Bu ilginin temel nedeni, bölgenin "ata toprakları" olarak görülmesi, diğer bir deyişle bölge ile olan etnik, sosyal ve kültürel bağlarıdır. Bu bağlar nedeniyle Türkiye, Orta Asya Devletlerinde ortaya çıkan çeşitli sorunlara duyarlılık göstermiş ve bağımsızlıklarını ilk tanıyan ve diplomatik ilişkiler başlatan ülke olmuştur. Yakın dönemde yapılan anlaşmalar, diplomatik ziyaretler, çeşitli kurum ve kuruluşların işbirlikleri gibi etmenlerle Türkiye ve Orta Asya Türk Devletleri arasındaki tarihi, dilsel, kültürel ve bölgesel bağlar pekiştirilmektedir (Fidan, 2010). Diğer yandan, yaygın kullanımıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını ve Balkan Türklerini tanımlayan Türk (Turkish, Turk) tanımlaması Orta Asya Türk halkları tarafından benimsenmediğinden literatürde Türk ve Türkî ayrımları ortaya çıkmıştır (Fidan, 2010: 111).

Orta Asya Türk Devletleri, bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren ulus devlet temelli bir kimlik inşa sürecine başlamıştır. Bölgenin genel yapısında bakıldığında, zaman zaman dillendirilen Türkistan birliği projelerine engel oluşturacak biçimde devletlerarası rekabet ve güvensizlik göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra genel olarak bölge devletlerinde demokrasi kültürünün yerleşmediği görülmektedir (Yüce, 2010). Barbu'ya (1956: 3-6) göre, Rönesans ve Reform dönemlerinden itibaren batı toplumlarında belirgin biçimde görülen demokratikleşme süreçleri, yeniliğe ve değişikliğe açık bir toplum yapısı ve esnekliğin bir sonucu olarak yaşam biçimi halini almıştır. Bu sosyolojik analizin yanı sıra psikolojik olarak da her alanda artan bireyselleşme süreçleri, yaşam ve davranış biçimi olarak akılcılığın egemen olması, tarihsel olarak demokratikleşme süreçlerinin temel niteliğini oluşturmaktadır. Bununla birlikte demokratik yaşamı ortaya çıkaran değişim, özgürlük, esneklik gibi birçok özellik doğrudan ya da dolaylı olarak totaliter yaşamın da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Değişim isteği değişme endişesini, özgürlük duygusu da beraberinde sorumluluk korkusunu getirerek totaliter rejimlerin temelini atmıştır. Diğer yandan bu analiz, faşizm ve komünizm rejimlerinin totaliterleşme sürecini ele almaktadır. Komünist siyasal sistemden ayrıldıktan sonra siyasal kurumsallaşma anlamında bir dönüşüm yaşayan Türkî Cumhuriyetler ise özgün bir süreç yaşamaktadır. Alkan (2012a) bu anlamda Türkî Cumhuriyetlerde siyasal kurumsallaşma açısından bazı sorunlara işaret etmektedir. Buna göre, hükümet sistemi açısından denge-denetim işlevsel olmadığı otoriter eğilimli rejimler görülmektedir. Demokrasi sıklıkla rejimin otoriterliğine bir perdeleme sağlamak ve meşruiyet kazandırma işlevi görmektedir. Siyasal yaşamın işleyişi, başkanın otoritesi ile oluşan seçkin bürokrat sınıfı ve istikrarsız bir sistem eliyle yürümektedir. Meclis ve yasama faaliyetlerinin kurumsal olarak var olmasına karşın sağlıklı bir denge işlevi göremediği ve devlet başkanının otoritesine bağımlı olduğu görülmektedir. Azerbaycan ve Kazakistan gibi ülkelerde Başkanın kontrolünde hâkim bir devlet partisinin yanı sıra iktidar için tehdit oluşturmayan sınırlandırılmış muhalefet partileri söz konusuysen, Özbekistan'da lider denetiminde korporatist parti sistemi, Türkmenistan'da ise tek parti sistemi görülmektedir. (Alkan ve Eroğlu, 2011: 70). Kırgızistan'da ise hâkim parti ya da otoriter lider yerine görece daha demokratik ve çoğulcu çok partili sistem bulunmaktadır (Anderson, 1997; Beşirli, 2011). Özellikle siyasal parti sistemindeki bu durum ülkelerin demokratiklik düzeyi açısından önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada ülkelerin karşılaştırıldığı değişkenlerden ilki, antik dönemden bu yana demokrasinin temel unsuru olarak görülen (Demetriou, 2013: 1) siyasal katılımdır. Burns, Schlozman ve Verba (2001: 4) siyasal katılımı kamu politikalarının oluşturulma sürecinde etki sahibi olacak biçimde doğrudan ya da söz konusu politikaları oluşturacak kişilerin seçiminde söz sahibi olmak gibi dolaylı niyet ya da etkileri içeren etkinlikler olarak tanımlamaktadır. Siyasal katılım, siyasal parti sistemi içerisinde bir parti tercihiyle bulunmak ya da bir siyasal partide aktif olarak görev almak gibi algılsa da bu katılım türlerinden yalnızca biridir ve konvansiyonel katılım olarak sınıflandırılmaktadır. Konvansiyonel olmayan katılım ise siyasal parti etkinliklerinden bağımsız biçimde dilekçe vermek ve gösterilere katılmak gibi yollarla siyasal karar alma süreçlerine dâhil olma çabasını ifade etmektedir. Bunların dışında üçüncü bir katılım biçimi ise post modern katılım olarak sınıflandırılmakta ve internet üzerinden gerçekleşen protestolara katılmayı ya da sivil toplum kuruluşlarına katılmayı içermektedir (Yılmaz ve Oy, 2014: 27). Inglehart (1977: 3) siyasal partiler, sendikalar ya da dini kurumlar aracılığıyla gerçekleşen alışlagelmiş siyasal hareketliliği 'seçkin güdümlü' (elite-directed) olarak nitelendirirken görece daha yeni 'seçkinlere meydan okuyan' (elite challenging) katılım türünü herhangi bir siyasal tercih yapmaksızın karar alma süreçlerine dâhil olma olarak tarif etmektedir. Lamprianou (2013:26) konvansiyonel olmayan yöntemlerin alışılmışın ve genel kabulün dışında, aşırı, agresif ve yasadışı yöntemleri de kapsadığını ileri sürmektedir. Konvansiyonel olan ve olmayan biçimindeki sınıflandırmaya ek

olarak resmi kurumlardan uzak bir duruşa sahip katılım türlerini ise 'alternatif katılım' olarak tanımlamaktadır. Alternatif katılım türleri ise konvansiyonel olmayan bir katılım biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Almond ve Verba'nın (1963) beş farklı ülkede siyasi kültür ve katılım üzerine çalışmalarına ve bu doğrultuda oluşturdukları modele göre siyasi katılım, siyasi kültürle yakından ilişkilidir. Vatandaşların siyasi konulara gösterdiği ilgi ve katılım açısından mahalli (*parochial*), uyruk (*subject*) ve katılımcı (*participant*) siyasal kültür olmak üzere üç siyasal kültür tipi tanımlanmıştır. Vatandaşların karar alma süreçlerine katıldığı ve sistemin yalnız çıktılarına değil girdilerine de ilgi gösterdiği siyasi kültür katılımcı kültürdür. Ayrıca Almond ve Verba'ya göre eğitim, siyasal katılım düzeyinin önemli belirleyicisidir. Vatandaşların siyasal süreçlere katılımı, demokratik sistemin de kalitesini artıran önemli bir ölçüttür.

Burns, Schlozman ve Verba (2001: 33) siyasi etkinliği etkileyen ve katılımı artırıcı etkisi olan üç temel etkenden söz etmektedir. Bunlardan ilki bireyin siyasete daha fazla katılımını sağlayacak 'kaynaklara' sahip olmasıdır. Bunlar arasında katılım için ayırabilecekleri zaman, kampanyaları desteklemek için para ve bireysel beceriler sayılabilir. İkincisi, 'yönlendiren çevre' (*recruitment*) yani bireyi katılıma yönlendirecek, katılım etkinliklerine davet edecek tanıdık ya da yabancı kişilerdir. Üçüncüsü ise 'siyasi yönelimdir'. Burada bireylerin siyasi katılımlarını kolaylaştıran bazı psikolojik yönelimlerden söz edilmektedir. Buna göre bireyler siyasi olarak bilgilendirildikleri, ilgili ve etkin oldukları alanlarda daha fazla katılım sergilerler.

Siyasal katılımı etkileyen yerel dinamiklerden de söz edilebilir. Örneğin İtalya örneğinde bölgelerin konvansiyonel katılımlarının incelendiği bir çalışmada, yüksek düzeyde seçmen katılımını etkileyen bölgesel etmenlerden söz edilmektedir. Buna göre İtalya'da yüksek seçmen katılımının olduğu bölgeler, güçlü siyasi istikrara ve Katolik kilisesinin toplumsal etkinlikleri ve siyasi soldan etkilenen tarihsel olarak aşağıdan yukarıya doğru bir siyasi örgütlenme geleneğine sahiptir (Ivaldi, Bonatti ve Soliani, 2017: 614). Shupe (1977) ise Japon kırsal bölgesinde gerçekleştirdiği çalışmasında dinin ve dinseliliğin siyasi tercihlerle ve siyasal katılım ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kalaycıoğlu'nun (2008) Türkiye'de siyasi kültür ve demokrasiye ilişkin çalışması, siyasal yaşam açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Buna göre, Türkiye'de dernekleşme oranı gelişmiş demokrasilerin çok uzağında olmamakla birlikte sivil toplum üyeliği ve katılımın çok yüksek olmadığı görülmektedir. Ayrıca çalışmada Türkiye'de siyasete ilginin çok yüksek olmadığı ancak oy verme temelli konvansiyonel katılımın oldukça yüksek olduğuna ilişkin veriler sunulmaktadır. Konvansiyonel olmayan katılım biçimlerine bakıldığında ise Türkiye'deki vatandaşların endüstri-ötesi pekişmiş demokrasilerden geride olmakla birlikte birçok pekişmiş demokrasi ülkesi ile aşağı yukarı aynı düzeyde olduğu görülmektedir.

Matveeva (1999: 31) demokrasinin temel olarak özgür ve adil seçimler, güçler ayrılığı, hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi ölçütlerle değerlendirildiğini ifade etmektedir. Ona göre, bunlar en temel ölçütlerdir ve demokratik süreçler ve ona ilişkin değerler dikkate alınmadan tam bir demokrasi tanımı mümkün değildir. Bu ölçütler açısından Matveeva, Orta Asya Türk Devletlerinde demokrasinin nasıl algılandığını "girişi için henüz erken (Özbekistan)", "tehlikeli (Tacikistan)" ya da "yönetilebilirliği azaltma eğilimi göstermekte (Kırgızistan)" ifadeleriyle değerlendirmektedir. Bununla birlikte Batı demokrasilerinin de gelişimini tamamlamasının ne denli uzun zaman aldığı göz önüne alınarak otoriterizm ve demokrasi arasında olan bu yeni devletlerden hızlı sonuç beklemenin doğru olmadığını savunmaktadır. Diğer yandan demokratik yaşam için önemli bir unsur olarak görülen siyasi katılım, bu devletlerde sıklıkla liderlerin halkı sisteme dâhil ederek yönetim sorumluluğunu paylaşırma amacıyla sınırlıdır. Bu doğrultuda görülen zorunlu konvansiyonel katılıma rağmen gerçekte halk siyasete inanmamaktadır ve açık medya, şiddet içermeyen protesto eylemleri vb. unsurları içeren gönüllü katılımın önünde otoriter liderlikler ve yasaklamalar önemli bir engel oluşturmaktadır (Matveeva, 1999).

Özellikle Türk Cumhuriyetlerdeki yeni uluslaşma ve ulus kimlik inşası sürecinde vatandaşların kendilerini ne ölçüde bu sürecin parçası olarak gördükleri ve milli kimliğe ne ölçüde aidiyet duydukları ülkelerin siyasi yaşamlarına ilişkin de ipucu vermektedir. Sosyal kimlik kuramına göre insanlar kendilerini ait hissettikleri sosyal grup ya da gruplar ve bu gruplarla paylaştıkları değerler ve duygular temelinde bir benlik algılaması geliştirmektedir. Diğer yandan din, dil, ırk gibi birçok özellik temelinde kendilerini ve diğer insanları gruplandırma eğilimindedirler. Sosyal sınıflandırma olarak isimlendirilen bu eğilim, içinde yaşadıkları sosyal çevreyi anlamalarına yardımcı olmakta ve davranışlarına rehberlik etmektedir (Billig ve Tajfel, 1973; Tajfel ve ark., 1971; Tajfel, 1978; 1982; Turner, 1978; 1982). Sosyal kimlik kuramı bakış açısına göre grup kimliği ve gruplar arası etkileşim süreçleri, bilinen basit tanımlamalarla sınırlanamaz. Kendilerini aynı sosyal kategoriye ait olarak algılayan bir grup bireyin, belirlenen grup tanımlamasına ilişkin duygusal katılıma sahip olmaları ve belirli düzeyde gruba ilişkin fikir birliğine varmış olmaları gerekmektedir. Bu noktadan sonra bireylerin kendi gruplarını ve diğer grubu kabul etmeleri karşılıklı etkileşim için yeterlidir.

Bu doğrultuda etnik ya da milli bir aidiyet hissi de sosyal kimliği oluşturabilir. Bireylerin bir sosyal gruba duydukları aidiyetin temel işlevlerinden biri de öz saygılarını korumak ya da artırmaktır (Tajfel ve Turner, 2004: 376-377). Milliyetçilik (nationalism) de güçlü bir sosyal grup (nation) aidiyetini ifade etmektedir. Bu bağlamda kendilerini grup kimliği ile özdeşleştiren bireyler, sosyal kimlik kuramının açıklamalarına paralel olarak kendi iç gruplarına (millet) ilişkin daha olumlu değerlendirmeler yapmaya eğilimlidirler. Bu doğrultuda, milliyetçiler ülke itibar ve saygınlığını daha fazla önemserler, ülkenin savunmasında görev almaya isteklidirler ve bu nedenle orduya daha bağlıdırlar (Cottam vd., 2004). Orta Asya Türk Devletleri de bağımsızlıklarının ardından yeni bir devlet ideolojisi ile milli kimliklerini oluşturma ve bunu ulus devlet olarak tüm vatandaşlara benimsetme çabası içine girmiştir. Devlet eksenli milliyetçilik, eğitim sistemi aracılığıyla vatandaşların zihninde yeni kurulan ulusun benimsenmesini hedeflemiştir. Özellikle Özbekistan bu konuda ilk adımları atan ülkelerden olmuştur. Bununla birlikte süreç hedeflendiği ölçüde hızlı gerçekleşmemiştir (Matveeva, 1999: 29).

Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye Cumhuriyeti ile Türkî Cumhuriyetleri siyaset psikolojisi değişkenleri olan siyasal katılım, siyasi sisteme ilişkin tutumlar, mili kimlik ve aidiyet algısı bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemek ilgili ülkelerin siyasi yaşamları hakkında önemli bilgiler edinilmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda oluşturulan çalışma soruları aşağıdaki gibidir;

Çalışmada karşılaştırılan ülkeler;

- 1- Siyasi katılım türlerinden konvansiyonel katılım, konvansiyonel olmayan katılım ve sivil toplum üyeliği düzeyleri açısından farklılaşmakta mıdır?
- 2- Milli kimlik bağlamında aidiyet algısı açısından farklılaşmakta mıdır?
- 3- Siyasal sisteme ilişkin tutumlar açısından farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Veri

Bu çalışmanın verileri Dünya Değerler Anketinin (World Values Survey) veri tabanından elde edilmiştir. Dünya değerler anketi, değişen değerleri ve bunların toplumsal ve siyasal yaşama etkilerini inceleyen küresel bir araştırma programıdır. 1981’de başlayan anket bu güne kadar 6 dalga olarak yaklaşık yüz ülkede gerçekleştirilmiştir. Ülkelere göre bazı değişkenlerin dâhil edilmemesi söz konusu olmakla birlikte her ülkede ortak soruların yer aldığı anket uygulanmıştır. Sosyal bilimler alanından akademik uzmanlar denetiminde yürütülen anketler mümkün olduğunca yüz yüze görüşme tekniği ile yürütmüştür. Veritabanı, açık erişimli olup çeşitli disiplinlerden bilim insanlarının çalışmaları için veriler sunmaktadır. Bu çalışmada yalnızca 6. dalgada elde edilen veriler kullanılmıştır. 6. dalga verileri 2010-2014 yılları arasında 57 ülkeden 85 binden fazla katılımcıdan elde edilmiştir (World Values Survey, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>, t. y.).

2.2. Örneklem

Çalışmanın denenceleri doğrultusunda 6. dalga verilerinden yararlanılmış ve yalnızca Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan verileri analiz edilmiştir. Bu çalışmada, beş ülkeden toplam 7107 katılımcının verileri analiz edilmiştir. Katılımcılara ilişkin demografik veriler Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin İstatistikler

	N	%	Cinsiyet		Yaş		
			Kadın (%)	Erkek (%)	Ort.	Ss	Min. Maks.
Azerbaycan	1002	14,1	501 (50)	501(50)	41.13	15.23	18-85
Kazakistan	1500	21,1	906 (60.4)	594 (39.6)	40.02	15.35	18-88
Kırgızistan	1500	21,1	764 (50.99)	736 (49.1)	38.75	14.38	18-89
Özbekistan	1500	21,1	919 (61.39)	581 (38.7)	39.35	14.88	18-89
Türkiye	1605	22,6	825 (51.4)	780 (48,6)	38.45	14.54	18-86
Toplam	7107	100,0	3915 (55.1)	3192 (44.99)	39.41	14.87	18-89

Tablo 2: Katılımcıların Öz Bildirime Dayalı Sosyo Ekonomik Sınıf Bilgileri

		ÜLKELER						
		Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Türkiye	Toplam	
SOSYAL SINIF	Üst sınıf	N	59	59	127	45	31	321
		Ülke içinde %	5,9%	3,9%	8,5%	3,1%	2,0%	4,6%
	Üst-orta sınıf	N	388	400	504	361	394	2047
		Ülke içinde %	38,8%	26,7%	33,7%	25,1%	25,0%	29,2%
	Alt-orta sınıf	N	395	425	377	345	695	2237
		Ülke içinde %	39,5%	28,3%	25,2%	24,0%	44,0%	31,9%
	İşçi sınıf	N	140	579	444	657	391	2211
		Ülke içinde %	14,0%	38,6%	29,7%	45,8%	24,8%	31,5%
	Alt sınıf	N	17	37	42	28	68	192
		Ülke içinde %	1,7%	2,5%	2,8%	1,9%	4,3%	2,7%
	Toplam	N	999	1500	1494	1436	1579	7008
		Ülke içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*Eksik veriler kayıp değerlerden kaynaklanmaktadır.

2. 3. Verilerin Analizi

Veri analizlerinde SPSS 20 paket programından yararlanılmıştır. Dünya değerler anketinde yer alan bir siyasi partide aktif görev alma, ulusal ve yerel düzeyde oy vermeye ilişkin yanıtlar toplam konvansiyonel katılım puanı oluşturmada kullanılmıştır. Politik eylem başlığı ile sorulan "bir bildiri imzalamak" ya da "bir boykota katılmak" gibi beş farklı soru da konvansiyonel olmayan katılım puanını oluşturmuştur. Ayrıca, sendika, çevre örgütleri, yardım dernekleri vb. kuruluşlara üyelik yanıtları da konvansiyonel olmayan katılımın bir türü olarak sivil toplum üyeliği adıyla toplam puan olarak değerlendirilmiştir. Dünya değerler anketinde bazı sorular bazı ülke anketlerinde sorulmadığı için Özbekistan'a ait konvansiyonel olmayan katılım bilgileri elde edilememiştir. Bu nedenle konvansiyonel katılım ve sivil toplum üyelikleri beş ülke; konvansiyonel olmayan katılım ise dört ülke açısından karşılaştırılmıştır. Ek olarak "Siyasete ne derece ilgi duyduğunuzu söyler misiniz?" sorusu ile siyasete olan ilgi dörtlü derecelendirme içeren yanıtlarla (Hiç ilgi duymam'dan çok ilgiliyim'e doğru) değerlendirilmiştir.

Milli kimlik ve aidiyetle ilişkili iki sorudan "Kendimi .....(anketin yapıldığı ülkenin milli kimliği) milletin bir parçası olarak görürüm" sorusu "kesinlikle katılmıyorum" dan "tamamen katılıyorum"a doğru 4'lü derecelendirme biçiminde yanıtlanmaktadır. ".....(anketin yapıldığı ülkenin milli kimliği) olmaktan gurur duyuyorum" sorusu ise 'milli kimlikten değilim'den 'çok gurur duyuyorum'a doğru 5'li derecelendirme biçiminde yanıtlanmaktadır.

Çalışma verilerinin ön analizlerde parametrik yöntemler için gerekli olan normallik ve eş varyanslılık sayıtları karşılanmadığından parametrik olmayan analiz yöntemleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3. 1. Betimleyici istatistikler

Ülkelerdeki katılımcıların siyasal ideoloji açısından nasıl dağıldığını anlamak amacıyla görüşlerin 1'den 10'a kadar (1 en sol, 10 en sağ) derecelendirildiği bir ölçek üzerinde bireylerin kendilerine ilişkin değerlendirmelerinden yararlanılmıştır. Onlu derecelendirme üzerinden 1-3 arası 'Sol', 4 ve 5 'ılımlı sol', 6 ve 7 'ılımlı sağ' ve 8-10 arası 'sağ' biçiminde sınıflandırılarak dört siyasal görüş grubu elde edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan grupların her bir ülkedeki dağılımları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3:Beş Ülkede Siyasal İdeolojilere Göre Katılımcı Sayıları

	İdeoloji			
	Sol N (%)	İlmlı Sol N (%)	İlmlı Sağ N (%)	Sağ N (%)
Azerbaycan	107 (%10.7)	390 (%38.9)	281 (%28.1)	223 (%22.3)
Kazakistan	115 (%7.7)	537 (%35.8)	453 (%30.2)	395 (%26.3)
Kırgızistan	139 (%9.3)	380 (%25.3)	374 (%24.9)	568 (%37.9)
Türkiye	234 (%14.6)	293 (%18.3)	448 (%27.9)	478 (%29.8)
Özbekistan	37 (%2.5)	224 (%14.9)	149 (%9.9)	205 (%13.7)
Toplam	632 (%8.9)	1824 (%25.7)	1705 (%24.0)	1869 (%26.3)

*Eksik veriler kayıp değerlerden kaynaklanmaktadır.

3. 2. Siyasi katılım düzeyine göre ülkeler arası farklılıklar

Ülkelerin siyasal katılım türleri olan konvansiyonel katılım, konvansiyonel olmayan katılım ve sivil toplum üyelikleri ile siyasete ilgi açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskall Wallis testi uygulanmıştır. Ülkelerin ikili karşılaştırmaları için de Kruskall Wallis testini izleyen bir dizi Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 4: Katılım Türlerine Göre Ülkeler Arası Farklar

	Grup ülkeleri	N	Sıra Ort.	χ^2	p
Konvansiyonel Katılım	Azerbaycan	1002	2674.84	717.177	.00
	Kazakistan	1500	3011.21		
	Kırgızistan	1500	4076.39		
	Özbekistan	1500	3338.91		
	Türkiye	1605	4322.94		
Konvansiyonel olmayan katılım	Azerbaycan	1002	2213.92	366.267	.00
	Kazakistan	1500	2619.30		
	Kırgızistan	1500	2772.16		
	Türkiye	1605	3216.10		
Sivil toplum üyeliği	Azerbaycan	1002	3298.97	678.760	.00
	Kazakistan	1500	3491.89		
	Kırgızistan	1500	4326.21		
	Özbekistan	1500	3344.68		
	Türkiye	1605	3127.06		
Siyasete İlgi	Azerbaycan	1002	2743.47	407.524	.00
	Kazakistan	1500	3418.01		
	Kırgızistan	1500	4318.95		
	Özbekistan	1500	3370.59		
	Türkiye	1605	3618.65		

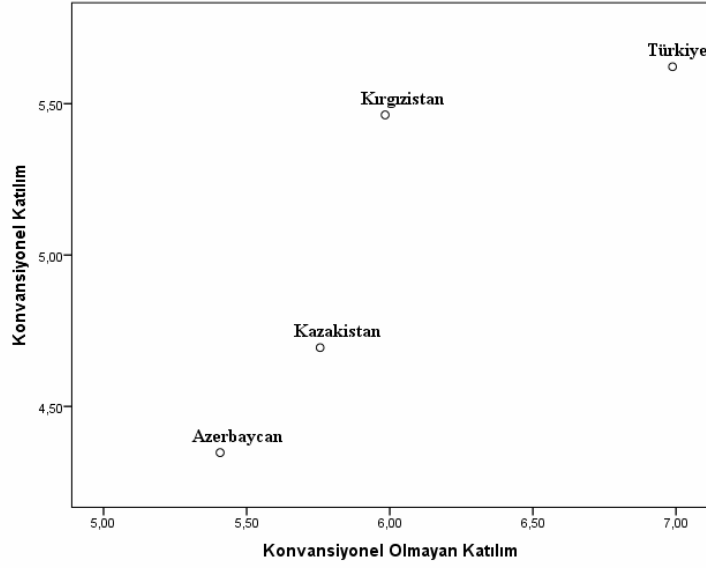
Konvansiyonel katılım açısından bakıldığında, ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)=717.177$, $p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre 5 ülkenin de birbirinden anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir (tüm karşılaştırmalar $p<.01$ düzeyinde). Buna göre en yüksek konvansiyonel katılım Türkiye'dedir. Onu sırasıyla, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan izlemektedir (Bkz. Tablo 4).

Konvansiyonel olmayan katılım açısından bakıldığında da ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(3)= 366.267$, $p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre 4 ülkenin de birbirinden anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir (tümü $p<.01$). Buna göre en yüksek konvansiyonel olmayan katılım Türkiye'dedir. Onu sırasıyla, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan izlemektedir (Bkz. Tablo 4).

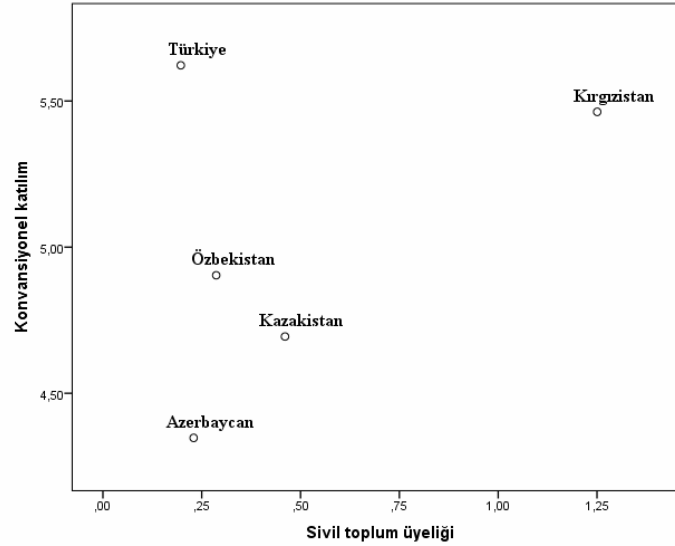
Sivil toplum üyelikleri açısından bakıldığında, yine ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)= 678.760$, $p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre yalnızca Azerbaycan ve Özbekistan arasındaki fark anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (tümü $p<.01$). En yüksek sivil toplum üyeliği düzeyi Kırgızistan'dadır. Onu Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan izlemektedir. En düşük sivil toplum üyeliği ise Türkiye'dedir (Bkz. Tablo 4).

Ayrıca siyasete ilgi açısından da ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)= 407.524$, $p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre yalnızca Kazakistan ve Özbekistan arasındaki fark anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (tümü $p<.01$). En yüksek siyasete ilgi düzeyi Kırgızistan'dadır. Onu sırasıyla Türkiye, Kazakistan, Özbekistan ve Azerbaycan izlemektedir. Bkz. Tablo 4).

Şekil 1: Konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan katılım açısından ülkelerin dağılımı

Şekil 2: Konvansiyonel katılım ve sivil toplum üyeliği açısından ülkelerin dağılımı

3. 3. Milli kimlik ve aidiyetle ilişkili sorular

Milli kimlik ve aidiyete ilişkin iki soru açısından ülkelerin karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Ülkelerin ikili karşılaştırmaları için de Kruskal Wallis testini izleyen bir dizi Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 5: Milli Kimlik ve Aidiyete İlişkin Sorulara Gör Ülkeler Arası Farklar

	Grup ülkeleri	N	Sıra Ort.	χ^2	p
Kendimi .... Milletinin bir parçası olarak görürüm	Azerbaycan	1002	3514.63	805.144	.00
	Kazakistan	1500	3776.66		
	Kırgızistan	1500	3598.54		
	Özbekistan	1500	4181.47		
	Türkiye	1605	2742.44		
..... olmaktan ne kadar gurur duyuyorsunuz?	Azerbaycan	1002	3592.71	412.189	.00
	Kazakistan	1500	3288.93		
	Kırgızistan	1500	3035.22		
	Özbekistan	1500	4176.90		
	Türkiye	1605	3680.25		

"Kendimi .... Milletinin bir parçası olarak görürüm" sorusuna verilen yanıtlar açısından bakıldığında ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)= 805.144, p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre yalnızca Azerbaycan ve Kırgızistan arasındaki fark anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalarda anlamlı farklılaşmalar görülmektedir (tümü $p<.01$). Bu soruya

verilen yanıtlar bakımından en yüksek aidiyet, Özbekistan'dadır. Onu sırasıyla, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Türkiye izlemektedir (Bkz. Tablo 5).

"..... olmaktan ne kadar gurur duyuyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar açısından bakıldığında da ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)=412.189$, $p<.01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre yalnızca Azerbaycan ve Türkiye arasındaki fark anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalarda anlamlı farklılaşmalar görülmektedir (tümü $p<.01$). Bu soruya verilen yanıtlar bakımından en yüksek aidiyet, Özbekistan'dadır. Onu sırasıyla, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan izlemektedir (Bkz. Tablo 5).

Ayrıca, "...ülkeniz için savaşır mıydınız?" sorusuna verilen yanıtların ülkelere göre dağılımını incelemek amacıyla ki-kare analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6: Ülkesi için Savaşmaya İsteklilik Açısından Ülkelerdeki Yanıtların Oranlarını Gösteren Çapraz Tablo

		Ülkesi için savaşmaya isteklilik			
		Evet	Hayır	Toplam	
Ülke	Azerbaycan	N	621	308	929
		%	66,8%	33,2%	100,0%
	Kazakistan	N	1148	352	1500
		%	76,5%	23,5%	100,0%
	Türkiye	N	1259	204	1463
		%	86,1%	13,9%	100,0%
	Özbekistan	N	1201	82	1283
		%	93,6%	6,4%	100,0%
	Kırgızistan	N	1040	403	1443
		%	72,1%	27,9%	100,0%
Toplam	N	5269	1349	6618	
	%	79,6%	20,4%	100,0%	

Tablo 6. incelendiğinde, Özbekistanlıların %93.6'sı ülkeleri için savaşmaya evet derken, sırasıyla bu oran Türkiye'de %86.1, Kazakistan'da %76.5, Kırgızistan'da %72.1 ve Azerbaycan'da % 66.8'dir [$\chi^2(4)=344.913$; $p<.01$].

3. 4. Siyasal sisteme ilişkin tutumlar

Ankette siyasal sisteme ilişkin tutumlara yönelik dört soru yer almaktadır. "Şimdi size bazı siyasal sistemler sayacağım ve her birinin bu ülkeyi yönetmek açısından ne kadar iyi olduğunu soracağım. Her biri için "çok iyi", "iyi", "kötü" veya "çok kötü" şeklinde fikrinizi belirtiniz." ortak yönergesi altında Tablo 7'deki sorular sıralanmıştır. Siyasal sisteme ilişkin dört farklı soruya verilen yanıtları ülkelere göre karşılaştırmak amacıyla Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 7: Siyasal Sisteme İlişkin Tutumlara Göre Ülkeler Arası Farklar

	Grup ülkeleri	N	Sıra Ort.	χ^2	p
Parlamentoyla, seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü bir lidere sahip olmak	Azerbaycan	1002	2288.79	851.298	.00
	Kazakistan	1500	3785.51		
	Kırgızistan	1500	4569.63		
	Özbekistan	1500	3300.78		
	Türkiye	1605	3414.98		
Hükümet yerine uzmanların, ülke için en iyi olduğuna inandıkları şeyleri yapmaları	Azerbaycan	1002	3699.02	61.69	.00
	Kazakistan	1500	3317.46		
	Kırgızistan	1500	3385.92		
	Özbekistan	1500	3788.90		
	Türkiye	1605	3622.08		
Ordunun yönetmesi	Azerbaycan	1002	2952.06	556.636	.00
	Kazakistan	1500	2904.93		
	Kırgızistan	1500	4372.79		
	Özbekistan	1500	3847.51		
	Türkiye	1605	3496.88		
Demokratik bir siyasal sistemle yönetim	Azerbaycan	1002	3137.73	738.391	.00
	Kazakistan	1500	3511.13		
	Kırgızistan	1500	2711.20		
	Özbekistan	1500	4495.23		
	Türkiye	1605	3761.95		

"Parlamentoyla, seçimlerle uğraşmak zorunda kalmayan güçlü bir lidere sahip olmak" sorusuna bakıldığında, ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4)= 851.298$, $p<.01$). İkili

karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre yalnızca Türkiye ve Özbekistan arasındaki fark anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (tümü $p < .01$). Güçlü lider isteğinin en yüksek olduğu ülke Kırgızistan'dır. Onu sırasıyla, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Azerbaycan izlemektedir. (Bkz. Tablo 7).

"Hükümet yerine uzmanların, ülke için en iyi olduğuna inandıkları şeyleri yapmaları" sorusuna bakıldığında, ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4) = 61.69$, $p < .01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre Azerbaycan-Türkiye, Azerbaycan-Özbekistan ve Kazakistan-Kırgızistan arasındaki farklar anlamlı değildir. Bunun dışındaki tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (Türkiye-Özbekistan $p < .05$ diğerleri $p < .01$). Teknokratik yönetim isteğinin en yüksek olduğu ülkeler Özbekistan ve Azerbaycan'dır. Onu sırasıyla, Türkiye, Kırgızistan ve Kazakistan izlemektedir (Bkz. Tablo 7).

"Ordu yönetimi" açısından bakıldığında ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4) = 556.636$, $p < .01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (Azerbaycan-Kazakistan $p < .05$, diğerleri $p < .01$). Ordu yönetimine olumlu bakışın en yüksek olduğu ülke Kırgızistan'dır. Onu sırasıyla, Özbekistan, Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan izlemektedir (Bkz. Tablo 7).

"Demokratik bir siyasal sistemle yönetim" açısından bakıldığında ülkeler arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($\chi^2(4) = 738.391$, $p < .01$). İkili karşılaştırmalar için yapılan Mann Whitney U testleri sonucuna göre tüm ikili karşılaştırmalar anlamlı olarak farklılaşmaktadır (tümü $p < .01$). Demokratik bir siyasal sisteme olumlu bakışın en yüksek olduğu ülke Özbekistan'dır. Onu sırasıyla, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan izlemektedir (Bkz. Tablo 7).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmanın temel amacı Türkiye Cumhuriyeti ve Türki Cumhuriyetleri siyasal katılım türleri, politik sisteme ilişkin tutumlar ile milli kimlik ve aidiyet duygusu gibi siyaset psikolojisi değişkenleri açısından karşılaştırarak ilgili ülkelerin siyasi yaşamları hakkında bir bakış açısı sunmaktır. Bu doğrultuda Dünya Değerler Anketi verileri kullanılarak Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye söz konusu değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. İlk olarak siyasi katılım türleri açısından bakıldığında genel olarak tüm ülkelerin katılım düzeyi açısından anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan katılım açısından Türkiye en yüksek katılım düzeyine sahiptir. Her iki katılım türünde de onu Kırgızistan, Özbekistan (yalnızca konvansiyonel katılım), Kazakistan ve Azerbaycan izlemektedir. Sivil toplum üyelikleri açısından bakıldığında ise en yüksek katılım Kırgızistan'da iken onu sırasıyla Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Türkiye izlemektedir. Siyasete ilgi açısından yine Kırgızistan ilk sıradadır. Ardından sırasıyla Türkiye, Kazakistan, Özbekistan ve Azerbaycan gelmektedir. Şekil 1 ve 2' deki dağılım grafikleri ile birlikte değerlendirildiğinde siyasi katılım açısından Türkiye'nin Orta Asya Türk devletlerinden anlamlı olarak daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetlerinden çok daha önce demokratik sistemle tanışmış olması ve darbelerle kesintiye uğramasına rağmen güçlü bir demokrasi deneyimi, söz konusu farkın temel sebepleri arasında sayılabilir. Özellikle Kalaycıoğlu'nun (2008) çalışma bulguları da Türkiye'de konvansiyonel katılımın yüksek olduğuna işaret etmektedir. Yine aynı çalışma sonuçları da bu çalışmanın bulguları ile paralel olarak Türkiye'de sivil toplum katılımının düşük olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Türkiye, piyasa ekonomisi olan batılı görünüme sahip demokratik bir ülke olması yönüyle Türki Cumhuriyetlere model olarak gösterilmektedir (Kasım, 2009: 254). Katılım düzeyi açısından Kırgızistan'ın da diğer Türki Cumhuriyetler arasında öne çıktığı, hatta sivil toplum üyeliği ve siyasete ilgi açısından Türkiye'den daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Anderson (1997), Orta Asya Türk Devletlerinde seçimleri ve siyasal gelişimleri ele alırken Kırgızistan'ı diğer devletlerden kısmen ayrı tutarak demokratik çoğulculuk açısından görece daha iyi bir durumda olduğunu değerlendirmektedir. Bu çalışmanın, Kırgızistan'da diğer Türki Cumhuriyetlere göre daha yüksek siyasi katılım ve sivil toplum yaşamı olduğuna ilişkin bulguları bu doğrultuda anlamlı görünmektedir. Ayrıca, Ziegler'e (2010) göre Kazakistan da demokratik olmamakla birlikte Özbekistan ve Türkmenistan kadar baskıcı olmayan ve görece daha istikrarlı bir yönetime sahiptir. Mevcut yönetim, düzeni korumak için güçlü olmakla sivil toplum ve muhalefetin destekleyici unsurlarından faydalanmak arasındaki dengeyi sağlamıştır. Bunun yanında, daha iyi bir sosyo ekonomik gelişmişliğe sahip olan Kazakistan'da bu nedenle sivil toplum için uygun bir ortam olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Kırgızistan'ın ardından en yüksek sivil toplum üyeliğinin Kazakistan'da görünmesi anlaşılır görünmektedir. Demokrasinin önemli göstergelerinden medya bağımsızlığı açısından da Kırgızistan ve Kazakistan'ın ideal bir noktada olmamakla birlikte Özbekistan ve Türkmenistan'a göre daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir (Freedman, 2011: 10). Siyasal katılımın tüm türlerinde Azerbaycan'ın

diğer ülkelere göre belirgin biçimde gerilerde olması bu çalışmanın ilginç bulgularından biridir. Çok partili bir demokratik rejim görünümüne sahip olmakla birlikte fiili olarak tek parti rejiminin egemen olduğu ve demokratikleşme noktasında ciddi eksiklikleri olan Azerbaycan'da muhalefetin kısıtlanmış olması (Mollaer, 2004) siyasal yaşamı olumsuz etkilemekte ve halkın siyasete katılımını düşürmektedir. Bununla birlikte bu olumsuz etkinin Azerbaycan vatandaşlarının siyasal katılımına ve siyasete ilgisine, benzer sorunları barındıran siyasal sistemlerle yönetilen diğer Türk Devletlerinde olduğundan daha olumsuz etki yaptığı görülmektedir.

Milli kimlik ve aidiyet duygusuna ilişkin analizlerden elde edilen bulgulara bakıldığında kendisini ülkenin bir parçası olarak görme ve milli kimlik ile gurur duyma açısından öne çıkan ülkenin Özbekistan olduğu görülmektedir. Özbekistan'dan sonraki sıralama iki soru açısından değişmektedir. Kendini ülkesinin parçası olarak görme açısından Türkiye'nin en geride olduğu görülürken milli kimliğinden gurur duyma açısından tam tersine ikinci sıradadır. Üçüncü bir soru olan "Ülken için savaşır mıydınız? Sorusuna verilen cevaplar açısından da en yüksek evet oranının Özbekistan'da olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan izlemektedir. Ulus kimlik inşasında bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte hızlı bir millileşme süreci yaşayan ve ulus devlet merkezli bir milliyetçiliği benimsetmeye çalışan Orta Asya Türk Devletlerinde bu konuda ilk adımları eğitim sistemi aracılığıyla atan Özbekistan'ın (Matveeva, 1999) belirgin biçimde en yüksek milli aidiyete sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan ülkelerdeki etnik dağılımında bu sonuçlar üzerinde etki etmiş olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Zira Özbekistan'ın %77'si Özbek iken Kazakistan'ın % 46'sı Kazak, Kırgızistan'ın ise % 60'ı Kırgız'dır (Kara, 2006: 105). İlginç bir bulgu ise topraklarının önemli bir bölümü işgal altında olan ve fiili olarak Ermenistan ile savaş halinde olan Azerbaycan'ın "ülkeniz için savaşır mıydınız?" sorusuna en düşük oranda evet diyen ülke olmasıdır. Daha öncede belirtildiği gibi sosyal kimlik kuramı diğer gruplarla kendi grubunu karşılaştırmanın kendi iç grubu lehine olumlu değerlendirmeler yapmakla sonuçlanacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda aktif bir düşmanın varlığının, bireyleri kendi grubuna daha çok yakınlaştırması ve daha güçlü aidiyet duygularına neden olması beklenmektedir. Dolayısıyla Azerbaycan'a ilişkin bu bulgu oldukça şaşırtıcıdır ve ileriki çalışmalarda ayrıntılı olarak ele alınmasının alana önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Siyasi sisteme ilişkin görüşler bakımından Kırgızistan, vatandaşlarının güçlü ve otoriter bir lideri demokratik sisteme tercih etme oranının ve ordu yönetimine olumlu bakışın en yüksek olduğu; demokratik bir siyasal sisteme olumlu bakışın ise en düşük olduğu ülkedir. Bunun en temel nedeni olarak diğer Orta Asya Türk devletlerinden farklı olarak otoriter liderlik ve baskıcı rejim yerine demokratik parlamenter sisteme sahip olan Kırgızistan'ın siyasi istikrarsızlıklardan oldukça zarar görmesi gösterilebilir (Alkan, 2012b; Düğen, 2012; Kanbolat, 2010). Hâlihazırda görece daha az baskıcı ve daha demokratik bir sisteme sahip olan ülkelerde yaşayanların, siyasi istikrarsızlıklara karşı daha tahammülsüz olduğu ve otoriter lider tarafından yönetilmeye daha istekli oldukları düşünülebilir. Aksine otoriter lider ya da tek parti yönetimi altında demokratikleşme açısından dezavantajlı ülkelerde yaşayanlar, güçlü lider kavramına daha temkinli yaklaşmaktadırlar. Demokratik bir siyasal sisteme olumlu bakışın en yüksek olduğu ülkenin Özbekistan olması bu bağlamda değerlendirilebilir.

Özetle, Sovyetler birliğinin dağılması ile birlikte kendi ulusal kimliklerini ve siyasal kurumsallaşmalarını geliştirmeye çalışan Türk Devletlerinin siyasal katılım, demokratik tutumlar ve milli aidiyetler bağlamında farklılaştıkları görülmektedir. Ülkelerin demokratikleşme süreçlerinde yaşadıkları deneyimlerin bu farklılığa anlamlı katkı sağladığı değerlendirilebilir. Ülkeler arası söz konusu farkların ayrıntılı olarak analiz edilebilmesi için her bir ülke dinamiklerini dikkate alan yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışma Dünya Değerler Anketinin verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum, her bir ülke için siyasal katılım, aidiyet ve siyasi tutumlar üzerinde etkili olabilecek tüm değişkenlerin elde edilmesi açısından bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bu doğrultuda her bir ülke özelinde ya da ülkeler arasında yapılacak ileriki çalışmaların bu doğrultuda yapılandırılmış ölçek ve anketlerle gerçekleştirilmesi, ayrıntılı analizlere ve değişkenler arası ilişkileri anlamayı sağlayacak kapsamlı modellere olanak sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmada yer almayan Türkmenistan, K.K.T.C, Doğu Türkistan gibi farklı siyasi özelliklere sahip devlet ve toplumlardan elde edilecek veriler, Türk Devletleri arasında daha kapsamlı karşılaştırmalara imkân tanyacaktır.

KAYNAKÇA

- ALKAN, H. (2012a). "Türk Cumhuriyetlerinde siyasal kurumsallaşma süreci: geçen yirmi yılın bir bilançosu", *Bilig*, S. 61: s.1-30
ALKAN, H. (2012b). "Otoriter yapılanma-siyasal istikrarsızlık ayrımında Kırgızistan'da anayasal değişim", Demirtepe, M. T. (Der.). *Orta Asya'da Siyaset ve Toplum*, Ankara: Usak Yayınları

- ALKAN, H. ve EROĞLU, M. (2011). "Türk Cumhuriyetlerinde siyasal partiler: Kazakistan ve Özbekistan siyasal parti sistemleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, S. 6 (12): s. 68-87.
- ALMOND, G. A. ve VERBA, S. (1963). *The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton; Princeton University Press.
- ANDERSON, J. (1997). "Elections and political development in Central Asia", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, S. 13(4): s. 28-53
- BARBU, Z. (1956). *Democracy and Dictatorship*, New York: Routledge
- BEŞİRLİ, H. (2011). "Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15: s. 313-331
- BILLIG, M. ve TAJFEL, H. (1973). "Social categorization and similarity in intergroup behaviour", *European Journal of Social Psychology*. S: 3(1), s. 27-52.
- BURNS, N., SCHLOZMAN, K. L. ve VERBA, S. (2001). *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*, Massachusetts: Harvard University Press
- COTTAM, M., DIETZ-UHLER, B. MASTORS, E. ve PRESTON, T. (2004). *Introduction to Political Psychology*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.
- DOĞANAY, H. (1995). "Türk dünyası'nın siyasi sınırları", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 3, s. 132-154
- DEMETRIOU, K. N (2013). "Introduction", Demetriou, K. N (ed.), *Democracy in Transition: Political Participation in the European Union*, (s. 1-17) Berlin: Springer-Verlag
- DÜĞEN, T. (2012). "Kırgızistan'ın demokrasiye giden taşlı yollarında bir hükümet daha değişti", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2012/09/12/6733/kirgizistanin-demokrasiye-giden-tasli-yollarinda-bir-hukumet-daha-degisti> (e.t.: 06.08.2017)
- EROL, M. S. ve ŞAHİN, M. (2013). "Bağımsızlıklarının 20. yılında Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetlerinin entegrasyon süreci (1991 - 2011)", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 37, s. 111-136.
- FİDAN, H. (2010). "Turkish foreign policy towards Central Asia", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, S. 12(1): s. 109-121.
- FREEDMAN, E. (2011). "Theoretical foundations for researching the roles of the press in todays", Freedman, E. Ve Shafer, R. (Ed.) *After the Czars and Commissars: Journalism in Authoritarian Post-Soviet Central Asia* (s. 1-15), Michigan: Michigan State University Press.
- HOUGHTON, D. P. (2015). *Siyaset Psikolojisi: Durumlar, Bireyler, Olaylar*, Çev. İnaç, H. ve Şekeroğlu, D., İstanbul. Bilge Kültür Sanat.
- INGLEHART, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- IVALDİ, E., BONATTI, G. ve SOLLANI, R. (2017). "An indicator for the measurement of political participation: The case of Italy", *Social Indicators Research*, S. 132: s. 605-620
- İBRAHİMOV, R. (2002). "Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkileri: Dünü, bugünü, yarını", *Stratejik Öngörü*, S. 5: s. 63-71
- KALAYCIOĞLU, E. (2008) *Türkiye'de demokrasi'nin pekişmesi: bir siyasal kültür sorunu (Democratic Consolidation in Turkey: A Problem of Political Culture)*, Ergun Özbudun'a Armağan (Essays in Honor of Ergun Özbudun), Ankara: Yetkin Yayınevi, <http://research.sabanciuniv.edu/8882/> (e.t.:06.08.2017)
- KANBOLAT, H. (2010). "Kırgızistan'da Siyasi İstikrarsızlık ve Türkiye'nin Tutumu", <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/1249?c=su%7Carabic>(E.t.: 06.08.2017)
- KARA, H. (2006). "Orta Asya ülkelerindeki etnik yapının bölge güvenliğine etkileri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 6 (1), s. 101-109
- KASIM, K. (2009). "Ortadoğu Türkiye'nin mevcut dış politikasına alternatif olamaz", Özdal, H. Dinçer, O. B. Yegin, M. (Ed.) *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, (s. 243-262). Ankara: Usak Yayınları
- KAVAK, Y. ve BASKAN, G. A. (2001). "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve akraba topluluklarına yönelik eğitim politika ve uygulamaları", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20, s. 92 - 103.
- LAMPRIANOU, I. (2013). "Contemporary political participation research: a critical assessment", Demetriou, K. N (ed.). *Democracy in Transition: Political Participation in the European Union*, (s. 21-42) Berlin: Springer-Verlag
- MATVEEVA, A. (1999). "Democratization, legitimacy and political change in Central Asia", *International Affairs*, S. 75: s.23-44
- MOLLAER, F. (2004). "Azerbaycan'da Demokrasi ve Geleceği Üzerine Bazı Gözlemler." *Bilgi*, S. 8: s. 63-78
- MILBURN, M. A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*, Çev. Dönmez, A. ve Duyan, V., Ankara: İmge Kitabevi.
- RENSHON, S. A. ve DUCKITT, J. (2000). "Cultural and crosscultural political psychology: revitalizing a founding tradition for a new subfield". Renshon, S. A. ve Duckitt, J. (Ed.) *Political Psychology: Cultural and Crosscultural Foundations*, New York: Palgrave Macmillan
- SEARS, D. O., HUDDY, L. ve JERVIS, R. (2003) "The Psychologies Underlying Political Psychology", (Ed.) Sears, D. O., Huddy, L. ve Jervis, R. *Oxford Handbook of Political Psychology*, (s. 3-16). Oxford: Oxford University Press.
- SHUPE, A. D. (1977). "Conventional religion and political participation in postwar rural Japan", *Social Forces*, S. 55 (3): s.613-629.
- SULLIVAN, J. L., RAHN, W. M. ve RUDOLPH, T. J. (2002). "The contours of political psychology: situating research on political information processing." Kuklinski, J. H. (Ed.), *Thinking About Political Psychology*, (s.23-47),Cambridge: Cambridge University Press
- TAJFEL, H., BILLIG, M. G., BUNDY, R. P., & FLAMENT, C. (1971). "Social categorization and intergroup behaviour", *European Journal of Social Psychology*, S. 1(2), s. 149-178.
- TAJFEL, H. (1978). "Social categorization, social identity and social comparison", Tajfel, H. (Ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in The Social Psychology of Intergroup Relations*, (s. 61-76), London: Academic Press.
- TAJFEL, H. (1982). "Social psychology of intergroup relations", *Annual Review of Psychology*, S. 33, s. 1-39.
- TAJFEL, H. ve TURNER, J.(2004). "The social identity theory of intergroup behavior", Jost, J. T. ve Sidanius, J. (Ed.), *Political Psychology* (s. 367-390), New York: Psychology Press.
- TURNER, J. (1978). "Social comparison, similarity and ingroup favouritism", Tajfel, H. (Ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in The Social Psychology of Intergroup Relations*, (s. 235-250), London: Academic Press.
- TURNER, J. C. (1982). "Towards a cognitive redefinition of the social group", Tajfel H., (Ed.), *Social Identity and Intergroup Relations*, New York: Cambridge University Press. 15-40.
- YILMAZ, V. ve OY, B. (2014). *Türkiye'de Gençlik ve Siyasi Katılım: Sosyo-ekonomik Statü Fark Yaratıyor Mu?*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- YÜCE, M. (2010). "Türkistan birliği fikrinin tarihsel gelişimi ve gerçekleştirilebilirliği", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 185: s. 175-198.
- WVS (tarih yok) Wave 6, 2010-2014 official aggregate v.20150418. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org), Aggregate File Producer: Asep/JDS, Madrid, Spain
- ZIEGLER, C. E. (2010). "Civil society, political stability, and state power in Central Asia: cooperation and contestation", *Democratization*, S. 17(5): s. 795-825.